

Dwa międzywojenne projekty ustaw o uznawaniu związków religijnych w Polsce

Two interwar bills on the recognition of religious associations in Poland

Po uchwaleniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 17 marca 1921 r. (konstytucja marcowa) podjęto w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego prace nad tzw. „ustawą ramową” dotyczącą związków religijnych czyli aktem prawnym, który miał być podstawą legalizacji kościołów i innych wspólnot wyznaniowych w odrodzonym państwie polskim. Nazwę tę zawdzięczała ona okoliczności, że pomyślana była jako regulacja dotycząca ogółu wspólnot religijnych nie podlegających tzw. ustawom partykularnym (indywidualnym), przez co należy rozumieć akty z osobną normującą status poszczególnych związków wyznaniowych.

W II Rzeczypospolitej nie powiodły się próby uchwalenia ustawy ramowej, na skutek czego duża liczba znaczących wspólnot religijnych nie doczekała się do września 1939 r. uznania ze strony państwa polskiego. Wypracowano jednak kilka projektów dających szansę na załatwienie tej palącej w okresie międzywojennym kwestii społecznej. Cztery z nich zostały opublikowane jako załączniki do artykułu autorstwa piszącego te słowa (Zieliński 2019). Dwa inne znalezione przez autora projekty także zasługują na wydrukowanie i dlatego zamieszczone zostały poniżej.

---

¹ Prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński jest prorektorem do spraw studenckich i dydaktycznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie oraz kierownikiem Katedry Prawa Oświatowego i Polityki Społecznej Wydziału Nauk Społecznych ChAT.

Pierwszy z prezentowanych projektów nosi tytuł „Ustawa o uznawaniu nowych lub dotąd prawnie nieuznanych wyznań” i jest wczesną postacią przedłożenia tworzonego przez funkcjonariuszy urzędów państwowych: Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Powstał nie później niż w 1923 r. Oryginał znajduje się w zasobie Archiwum Akt Nowych zespół MWRiOP, sygn. 1409 (k. 77).

Drugi zamieszczony tutaj dokument nazwany został „Projekt ustawy o wolności sumienia i wyznania” i ukazał się w czasopiśmie „Polska Odrodzona” („Projekt ustawy o wolności sumienia i wyznania wniesiony na Sejm dnia 14 grudnia z.r. przez ob. posła Langerę i tow.” 1929). Należy go uznać za efekt pracy środowisk związanych ze wspólnotami religijnymi zabiegającymi o uznanie prawne oraz kręgów osób bezwyznaniowych, doznających przed 1939 r. jaskrawej dyskryminacji m.in. w zakresie zawierania małżeństw i aktów stanu cywilnego. Zgodnie z zawartą w źródłowym publikatorze informacją, projekt ten został przedłożony w grudniu 1928 r. marszałkowi Sejmu RP przez grupę posłów reprezentowaną przez Antoniego Langerę (1888–1962).

W reprodukowanych tekstach zachowano pisownię oryginalną. Są one niewątpliwie materiałem przydatnym dla poznania dziejów polskiego prawa wyznaniowego oraz historii mniejszości religijnych w II Rzeczypospolitej.

Projekt nr 1

Ustawa o uznawaniu nowych lub dotąd prawnie nieuznanych wyznań

Art. 1.

O uznaniu nowego lub dotąd prawnie nieuznanego wyznania będzie postanawiał Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

po myśli art. 116 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. w granicach określonych niniejszą ustawą.

Art. 2.

Aby urządzenie, nauka i ustrój nowego lub dotąd prawnie nieuznanego związku religijnego nie były przeciwne porządkowi publicznemu, wymagane są następujące warunki:

1. udowodnienie możności utworzenia i istnienia najmniej jednej gminy wyznaniowej, liczącej przynajmniej 50 pełnoletnich członków,
2. wykazanie, że ta gmina posiada dostateczne środki lub prawny sposób ich zdobycia, aby zapewnić potrzebne do służby bożej zakłady, utrzymać właściwego duszpasterza i udzielać regularnej nauki religii swojego wyznania dzieciom obowiązany do uczęszczania do szkoły,
3. w statucie nowego lub dotąd prawnie nieuznanego związku religijnego ma być oznaczony sposób ustanowienia przełożonego, właściwego duszpasterza i innych funkcjonariuszy, ich prawa i obowiązki pod względem administracji gminy wyznaniowej, sposób otrzymania środków koniecznych na pokrycie ekonomicznych potrzeb gminy, wreszcie postępowanie przy zmianie statutu.

Art. 3.

Gmina wyznaniowa będzie mogła być prawnie utworzona dopiero po zatwierdzeniu przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego statutu zawierającego przepisy w sprawach wymienionych w art. 2 litera c.

Art. 4.

Członkami przełożenstwa gminy wyznaniowej mogą być tylko obywatele Państwa Polskiego, używający w pełni praw cywilnych.

Art. 5.

Duszpasterzem gminy wyznaniowej może być tylko obywatel Państwa Polskiego, którego zachowanie się względem moralnym i obywatelskim jest bez zarzutu i który nabył ogólnego wykształcenia przez ukończenie przynajmniej szkoły średniej ogólnokształcącej.

Art. 6.

Wydane przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na mocy art. 1 tej ustawy orzeczenie, zawierające uznanie nowego lub dotąd prawnie nieuznanego wyznania, traci moc prawną, jeżeli stosunek tego wyznania do państwa nie zostanie w ciągu dwóch lat po wydaniu orzeczenia ustalone w drodze ustawowej w porozumieniu z prawną reprezentacją wyznania, utworzoną pod warunkami w tej ustawie określonymi.

Art. 7.

Ustawa ta wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Art. 8.

Wykonanie tej ustawy porucza się Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Projekt nr 2**Projekt ustawy o wolności sumienia i wyznania****§ 1.**

Wszyscy obywatele Państwa Polskiego mają poręczoną w myśl art. 111 i 116 Konstytucji wolność sumienia i wyznawania publicznie i prywatnie zasad swojej religii. W wykonaniu tego prawa obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mogą dobrowolnie zrzeszać się w związki wyznaniowe i pozawyznaniowe.

§ 2.

Każdy związek wyznaniowy lub pozawyznaniowy zostaje uznany przez Państwo, o ile jego urzędzenia, nauka i ustrój nie są przeciwne porządkowi publicznemu, ani obyczajności publicznej, a działalność tego związku nie staje w sprzeczności z ustawami Państwa.

§ 3.

Związek, uznany przez Państwo posiada prawo ustalone w art. 113 ustawy konstytucyjnej.

§ 4.

Dla uprawnienia związku wyznaniowego i pozawyznaniowego należy złożyć podanie Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o zarejestrowanie podpisane co najmniej przez 50 członków związku, obywateli polskich mających ukończonych lat 21, używających w pełni praw cywilnych, z dołączeniem dwóch egzemplarzy statutu związku, zawierającego:

1. główne zasady religijne lub ideowe,
2. nazwę, cel, środki i zakres działania, oraz wewnętrzną organizację związku,
3. sposób zarządzania majątkiem ruchomym i nieruchomym, sposób używania funduszy, oraz postanowienie o przeznaczeniu majątku na wypadek rozwiązania związku.

§ 5.

Związki, powstałe na podstawie niniejszej ustawy, podlegają rejestracji w Ministerstwie W.R. i O.P., a o ich uprawnieniu ogłasza się w Dzienniku urzędowym.

§ 6.

O ile w przeciągu trzech miesięcy od czasu złożenia podania o rejestrację, nie nastąpi odmowa, należy uważać związek taki za zarejestrowany.

§ 7.

Odmowa rejestracji może nastąpić jedynie w przypadkach następujących:

- a. statut nie czyni zadość art. 4 niniejszej ustawy,
- b. gdy statut zawiera przepisy przeciwne porządkowi prawnopublicznemu i obyczajności publicznej.

§ 8.

Do przystąpienia do związku wyznaniowego lub pozawyznaniowego uprawniony jest obywatel polski, który ukończył lat 21 i złożył u powiatowej władzy administracyjnej osobiste zgłoszenie o wystąpieniu z dotychczasowego wyznania.

§ 9.

Niezwłocznie po zgłoszeniu wystąpienia, władza administracyjna zawiadamia o tem właściwą władzę Kościoła lub związku wyznaniowego, do którego występujący należał.

§ 10.

Do czasu jednolitego ustawowego uregulowania sprawy prowadzenia aktów stanu cywilnego, akty te dla osób należących do związków wyznaniowych lub pozawyznaniowych, uprawnionych na zasadzie niniejszej ustawy, prowadzą władze administracyjne, właściwe do prowadzenia aktów stanu cywilnego, a natomiast na obszarach, dla których ustawy nie wymieniają właściwych władz, prowadzą akty stanu cywilnego władzy administracji ogólnej.

§ 11.

Wykonaniu niniejszej ustawy powierza się Ministrowi W.R. i O.P. i Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

---

§ 12.

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Bibliografia

- „Projekt ustawy o wolności sumienia i wyznania wniesiony na Sejm dnia 14 grudnia z.r. przez ob. posła Langerera i tow.” 1929. *Polska Odrodzona. Dwutygodnik poświęcony idei Kościoła Narodowego w Polsce* 1 stycznia, VII, 1: 10–11.
- Zieliński, Tadeusz J. 2019. „Starania o uchwalenie «ustawy ramowej» w przedmiocie uznawania związków religijnych w II Rzeczypospolitej.” *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 11: 267–304.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXI

Zeszyt 4

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2019

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.
All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Nakład: 100 egz., objętość ark. wyd.: 12,6

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10,

15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- KALINA WOJCIECHOWSKA, *Rekontekstualizacja i reinterpretacja Psalmu 18[17], 5a i Ps 16[15], 8-11 w kazaniu Piotra w Dz 2, 22-33*..... 587
- JERZY OSTARCZUK, *Кириллическое рукописное Евангелие-апракос конца (втор. пол.?) XII в.: Национальная библиотека св. Кирилла и Мефодия в Софии № 25, Одесский Археологический музей № 59625 и Библиотека Российской академии наук в Санкт-Петербурге № 4.5.22. Проблема типологической классификации*..... 611
- СЕРГЕЙ ШУМИЛО, *Участие в антиуниинном сопротивлении в Украине игумена Афонского Пантелеимонова монастыря архимандрита Матфея и его связи с Иоанном Вишенским и Киприаном Острожаниным*..... 631
- ANDRZEJ BACZYŃSKI, *Trynitarny wymiar tajemnicy Kościoła* 651
- ARTUR ALEKSIEJUK, *Naukowo-badawcza eksploracja ludzkich zarodków w dyskursie bioetyczno-teologicznym wybranych Kościołów ewangelicko-reformowanych*..... 675
- JAKUB KOSTIUCZUK, *Dlaczego prawosławni świętowali Wielkanoc tydzień później?* 723
- ZBIGNIEW KAŻMIERCZAK, *Niepewność poznawcza jako element liberalnego kwakryzmu* 743
- RENATA NOWAKOWSKA-SIUTA, *Autopercepcje przyszłych nauczycieli w konfrontacji z funkcjami i zadaniami współczesnego uniwersytetu* 763
- TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Nauczanie religii a kwestia neutralności światopoglądowej i świeckości szkoły w Polsce* 785

MATERIAŁY

- BOGUSŁAW MILERSKI, *Kazanie inauguracyjne (J 1, 1-5)* 811
- JOANNA TOKARSKA-BAKIR, *Odwaga* 817
- TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Dwa międzywojenne projekty ustaw o uznawaniu związków religijnych w Polsce* 825

RECENZJE

- Orłowski, Mariusz. 2018. *Puławscy zielonoświątkowcy. Kościół Chrześcijań-
jan Wiary Ewangelicznej w Puławach w latach 1991-1995*. Warszawa:
Wydawnictwo Naukowe Semper, ss. 115 (JAN MIRONCZUK)..... 833
- Stella-Sawicki, Marek A. 2018. *A Contextual Chronology of The Sovereign
Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodos and of
Malta. Defence of the Faith and humble Service of the Poor and the Sick
1099-2018 A.D. Without a final chapter*. Londinium: MSS Consulting
London, ss. 500 (ANDRZEJ F. DZIUBA)..... 837

KRONIKA

- IV Studencko-Doktorancka Konferencja Naukowa Teologów (7-8 czerwca
2019)* (ARTUR JEMIELITA)..... 845
- Inauguracja roku akademickiego 2019/2020 (3 października 2019)*
(JERZY BETLEJKO)..... 849
- Konferencja Rzecznika Praw Obywatelskich i Chrześcijańskiej Akademii
Teologicznej w Warszawie pt. „(Nie)zapomniane cmentarze” (23 paź-
dziernika 2019)* (TADEUSZ J. ZIELIŃSKI)..... 853
- Konferencja naukowa: „Ulryk Zwingli. 500 lat Reformacji w Zurychu”
(6 listopada 2019)* (RAFAŁ MARCIN LESZCZYŃSKI, AGNIESZKA TERESA
TYS)..... 857
- Wykaz autorów 860
- Recenzenci „Rocznika Teologicznego” w roku 2019 861

Contents

ARTICLES

- KALINA WOJCIECHOWSKA, *Recontextualization and Reinterpretation of Psalm 18 [17]:5a and Psalm 16 [15]:8-11 in Peter's First Speech (Acts 2:22-33)*..... 587
- JERZY OSTAPCZUK, *Cyrillic Lectionary Gospel Manuscript from the end (2nd half?) of 12th century: Cyril and Methodius National Library of Bulgaria No 25, Odessa Archaeological Museum No 59625 and Library of Russian Academy of Science in Saint-Petersburg No 4.5.22. Typological Classification*..... 611
- SERGEJ ŠUMILO, *Participation in the Anti-Union Resistance in Ukraine of the Abbot of the Athos Panteleimon Monastery Archimandrite Matthew and the Aphonites John Vishensky and Kiprian Ostrozhnin*..... 631
- ANDRZEJ BACZYŃSKI, *The Trinitarian Dimension of the Mystery of the Church*..... 651
- ARTUR ALEKSIEJUK, *Scientific Exploration into Human Embryos in the Bio-ethical Discourse of Selected Evangelical Reformed Churches* 675
- JAKUB KOSTIUCZUK, *Why did Orthodox believers celebrate Easter a week later?* 723
- ZBIGNIEW KAŻMIERCZAK, *Cognitive Incertitude as an Element of Liberal Quakerism* 743
- RENATA NOWAKOWSKA-SIUTA, *Agency and communion. Future teachers' self-perceptions in confrontation with functions and tasks of contemporary University* 763
- TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Teaching of religion and the issue of worldview neutrality and secular character of schools in Poland*..... 785

MATERIALS

- BOGUSŁAW MILERSKI, *Inaugural sermon (Joh. 1:1-5)*..... 811
- JOANNA TOKARSKA-BAKIR, *Courage*..... 817
- TADEUSZ J. ZIELIŃSKI, *Two interwar bills on the recognition of religious associations in Poland* 825

REVIEWS

- Orłowski, Mariusz. 2018. *Puławscy zielonoświątkowcy. Kościół Chrześcijań Wiały Ewangelicznej w Puławach w latach 1991-1995*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, pp. 115 (JAN MIRONCZUK) 833
- Stella-Sawicki, Marek A. 2018. *A Contextual Chronology of The Sovereign Military Hospitaller Order of St John of Jerusalem of Rhodos and of Malta. Defence of the Faith and humble Service of the Poor and the Sick 1099-2018 A.D. Without a final chapter*. Londinium: MSS Consulting London, pp. 500 (ANDRZEJ F. DZIUBA)..... 837

CHRONICLE

- IV Student-Doctoral Scientific Theological Conference (7-8 June 2019)*
(ARTUR JEMIELITA) 845
- Inauguration of the academic year 2019/2020 (3 October 2019)*
(JERZY BETLEJKO) 849
- The conference of the Ombudsman and the Christian Theological Academy in Warsaw entitled: "(Un)forgotten cemeteries" (23 October 2019)*
(TADEUSZ J. ZIELIŃSKI) 853
- Scientific conference: "Ulrich Zwingli. 500 years of the Reformation in Zurich" (6 November 2019)* (RAFAŁ MARCIN LESZCZYŃSKI, AGNIESZKA TERESA TYS) 857
- List of authors 860
- List of reviewers of "Theological Yearbook" in 2019 861

Wykaz autorów

Kalina Wojciechowska, k.wojciechowska@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Jerzy Ostapczuk, jostap@wp.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa.

Sergej Šumilo, sergshumilo@gmail.com, 126 Velyka Vasyl-kivska St., office 1, Kyiv, Ukraine, 03150

Andrzej Baczyński, xbaczynski@op.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Artur Aleksiejuk, a.aleksiejuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Jakub Kostiuczuk, abpjakub@orthodox.bialystok.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Zbigniew Kaźmierczak, zkazmierczak@gmail.com, Uniwersytet w Białymstoku, Instytut Filozofii, Pl. NZS 1, 15-420 Białystok

Renata Nowakowska-Siuta, r.nowakowska@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Tadeusz J. Zieliński, tjz@onet.eu, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Joanna Tokarska-Bakir, joanna.tokarska-bakir@ispan.waw.pl, Instytut Sławytyki PAN, ul. Bartoszewicza 1b m. 17, 00-337 Warszawa